ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN—POLONIA
VOL. XXX, 11 SECTIO G 1983

Instytut Historii i Teorii Państwa i Prawa UMCS
Zakład Teorii Państwa i Prawa

Andrzej KORYBSKI

Teoria interesów Roscoe Pounda

Теория интересов Роска Паунда (Roscoe Pound)

Interessentheorie von Roscoe Pound

Roscoe Pound (1870—1964) jest uznawany na Zachodzie za jednego z najwybitniejszych przedstawicieli nauk społecznych. Utworzony przez niego kierunek badawczy, określany mianem socjologicznej nauki prawa (*sociological jurisprudence*), uchodzi współcześnie za jedną z bardziej znanych, uznanych i wpływowych orientacji w tych naukach. Zawiera on rozbudowaną teorię interesów oraz opartą na niej koncepcję inżynierii społecznej poprzez prawo (*social engineering through law*). Teoria ta jest istotnym elementem studiów prawniczych, politologicznych i socjologicznych w szeregu krajów kapitalistycznych. Odwołuje się do niej także wiele wysuwanych współcześnie koncepcji, rozwijając bądź krytykując wysunięte w niej tezy.

Na gruncie marksistowskich nauk społecznych teoria Pounda jest mniej znana, chociaż wspominana sporadycznie w opracowaniach z zakresu teorii prawa, głównie pod kątem poglądów Pounda na prawo.[1] Tym-

[1] Do pierwszych opracowań traktujących o poglądach Pounda należy zaliczyć artykuł M. Arctowej i G. L. Seidlera: *Funkcjonalizm w burżuazyjnej nauce prawa*, „Państwo i Prawo" 1951, nr 7, ss. 23, 29—31. Zawarte tam treści wchodziły następnie w zmodyfikowanej postaci do kolejnych wydań pracy G. L. Seidlera: *Doktryny prawne imperializmu* [ostatnie wyd.] Lublin 1979, ss. 169—172). Poglądy Pounda przedstawiali także: J. Kowalski: *Funkcjonalizm w prawie amerykańskim*, Warszawa 1960, ss. 29—36, 117—123; K. Opałek i J. Wróblewski: *Współczesna teoria i socjologia prawa w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej*, Warszawa 1963, ss. 104—151; M. Król: *Koncepcje metodologiczne polityki prawa: L. Petrażycki a R. Pound*, „Zeszyty Naukowe UŁ" (Nauki Humanistyczno-Społeczne) 1974, seria I, z. 106, ss. 13—24.

czasem poglądy te wyrastają z kompleksu twierdzeń tegoż autora, dotyczących interesów występujących w życiu społecznym oraz tzw. kontroli społecznej (*social control*). Biorąc pod uwagę politykę prawa, zakładającą określoną koncepcję interesów społecznych, celowe wydaje się przedstawienie owych twierdzeń. Analiza i krytyka tych oraz innych, obecnych już w literaturze, poglądów na interesy społeczne, jest z punktu widzenia budowy nauki polityki prawa [2] podejściem mającym na celu rzetelność, wszechstronność i ekonomię wysiłku badawczego.

Rozpatrzono główne tezy teorii Pounda, skupione wokół trzech zasadniczych kwestii: programu socjologicznej jurysprudencji i wynikających stąd konsekwencji badawczych, klasyfikacji interesów występujących w życiu społecznym oraz inżynierii społecznej poprzez prawo. Na zakończenie podjęto dyskusję nad poglądami Pounda z uwagi na potrzeby budowy nauki polityki prawa, opartej na założeniach marksistowskiej teorii dziejów.

PROGRAM JURYSPRUDENCJI SOCJOLOGICZNEJ

Poglądy Pounda kształtują się na przełomie XIX i XX wieku, a więc w czasie narastających sprzeczności między dynamicznie rozwijającą się ekonomiką a pozostającą w tyle instytucjonalną nadbudową życia społecznego w Stanach Zjednoczonych. Będąc teoretykiem, ale i praktykiem prawa [3], Pound rozumie, że okres głębokich przeobrażeń wymaga wysuwania koncepcji ujmujących prawo jako instrument zamierzonej zmiany społecznej, że coraz wyraźniejsza staje się konieczność zapewnienia wolności jednostki i stabilności życia społecznego przy jednoczesnej otwartości systemu społecznego na zmiany gospodarcze i inne postępowe przeobrażenia życia społecznego. Duży wpływ na poglądy Pounda wywiera koncepcja E. A. Rossa, pioniera amerykańskiej socjologii.[4] Przedstawia

[2] Postulat budowy odrębnej dyscypliny naukowej poświęconej polityce prawa można spotkać w literaturze z zakresu teorii i socjologii prawa coraz częściej. Jego realizacji sprzyjają podejmowane u nas programy porządkowania i doskonalenia prawa, próby planistycznego podejścia do procesu tworzenia prawa, prace nad aktami normatywnymi regulującymi tok działań prawotwórczych. Szerzej o stanie realizacji tego postulatu por. A. Korybski: *Geneza i rozwój koncepcji polityki prawa*, Lublin 1982 (nie publikowana rozprawa doktorska, napisana pod kierunkiem prof. dra hab. Henryka Groszyka).

[3] Pound wykładał prawo w szeregu amerykańskich uczelniach, m. in. w Nebraska University, Northwestern University, Chicago University, Harvard Law School. Zasiadał także w instancji odwoławczej sądu stanowego w Nebraska, piastował przez szereg lat funkcję doradcy Czang-Kai-Szeka, związany był z praktyką Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej.

[4] Por. E. A. Ross: *Social Control: A Survey of the Foundations of Order*, New York 1912.

on koncepcję kontroli społecznej (*social control*), zarysowując rozmaite czynniki warunkujące społeczną spoistość oraz umożliwiające sprawne funkcjonowanie i rozwój społeczeństwa. Pound przejmuje szereg tez Rossa, przedstawiając prawo jako element oraz instrument kontroli społecznej, dążąc także do ustalenia podstaw społecznych prawa i jego funkcji w życiu społecznym (poprzez wysunięcie swej teorii interesów).

Program jurysprudencji socjologicznej, wysunięty przez Pounda, stanowi w istocie filozofię społeczno-politycznych reform poprzez prawo, stawiającą sobie za cel wypracowanie kompromisów między konfliktowymi interesami społecznymi, w oparciu o przyjęty system wartości (tzw. *jural postulates*). Pound uznaje, że głównym instrumentem oddziaływania na konflikty społeczne jest współcześnie prawo. Celem jego filozofii społecznej staje się przede wszystkim wskazanie kierunków poszukiwania takiej regulacji prawnej, która doprowadzi do optymalnych rozwiązań konfliktów społecznych, a więc rozwiązań zapewniających minimum tarć i strat społecznych.

Punktem wyjścia w teorii Pounda jest kompleks tez o kontroli społecznej, zapewniającej funkcjonowanie i rozwój życia społecznego, jego bezpieczeństwo, porządek i ramy zaspokajania potrzeb społecznych.[5] Tezy te wiąże z występującymi w historii myśli politycznej, co najmniej od czasów greckich, twierdzeniami dotyczącymi interesów społecznych, a zwłaszcza z poglądami, jakie wysuwają w XIX wieku Rudolf von Ihering oraz François Gény.

Społeczeństwo, ujęte w ramy współżycia państwowego, Pound określał jako społeczeństwo zorganizowane politycznie (*politically organized society*). Społeczeństwo to charakteryzuje wysoki stopień regulacji procesów ujawniania i zaspokajania potrzeb społecznych. Są one ujęte w ramy zbudowane z kilku systemów normatywnych, takich jak prawo, moralność, obyczaje, religia. Nie umniejszając wagi innych norm, wiodącą rolę we współczesnym systemie kontroli społecznej Pound przyznaje prawu.

Życie społeczne tworzą w istocie narastające, różnorodne działania społeczne, podejmowane w celu zaspokojenia określonych potrzeb ludzkich. Ze względu na dysproporcję między potrzebami społecznymi i możliwościami ich zaspokojenia nieuchronne są konflikty interesów, definiowanych przez Pounda jako potrzeby lub żądania, które jednostki chcą indywidualnie lub poprzez grupy społeczne zaspokoić.[6] Gdyby nie normy tworzące złożony mechanizm kontroli społecznej, tarcia sprzecznych dą-

[5] Por. R. Pound: *My Philosophy of Law*, [w:] C. Morris [ed.]: *The Great Legal Philosophers, Selected Readings in Jurisprudence*, Philadelphia 1959, ss. 532—537.

[6] R. Pound: *Social Control through Law*, New Haven 1962, s. 66.

żeń doprowadziłyby nieuchronnie do rozpadu społeczeństwa. Pound wskazuje, że rozwój życia społecznego prowadzi do wzrastania potrzeb, które mogą być zaspokojone tylko w warunkach współdziałania społecznego Rozpad życia społecznego oznaczałby więc niemożność zaspokojenia tej ciągle powiększającej się grupy potrzeb. Muszą więc istnieć normy regulujące organizację działań społecznych i dystrybucję dóbr; regulacja ujawniania i zaspokajania potrzeb społecznych jest koniecznością życia społecznego.[7]

Według Pounda, filozofowie wykazali w dotychczasowej historii myśli politycznej sporo pomysłowości, aby znaleźć jakieś niezmienne metody ustalające wagę rozlicznych, pokrywających się bądź sprzecznych interesów, aby odkryć jakąś absolutną formułę hierarchizacji potrzeb. Zdecydowana większość tych pomysłów znalazła wyraz w koncepcjach prawa natury jako niezmiennego, ponadczasowego systemu wartości i norm, umożliwiającego ocenę i klasyfikację potrzeb, czynów ludzkich oraz ich społecznych skutków.[8] Wiara w możliwość znalezienia idealnych rozwiązań, uniwersalnych dla każdego miejsca i czasu, nie znajduje już dziś żadnego uzasadnienia. Współcześnie czas już na świadome, naukowe poszukiwania optymalnych sposobów wypracowywania kompromisów między konfliktowymi interesami i dążeniami społecznymi.[9]

Ponieważ we współczesnym systemie kontroli społecznej najistotniejszą rolę odgrywa prawo, jemu właśnie poświęca Pound najwięcej uwagi. Prawo definiuje między innymi instytucję społeczną zaspokajającą społeczne potrzeby tak dalece, jak mogą być one zaspokojone poprzez regulację ludzkich zachowań oraz wypracowywanie kompromisów między konfliktowymi interesami. Twierdzi, że historia prawa obrazuje dobitnie proces coraz szerszego ujawniania i zaspokajania potrzeb społecznych, doskonalenia mechanizmów kontroli społecznej, zabezpieczania interesów oraz coraz bardziej kompletnej i efektywnej eliminacji strat i tarć w życiu społecznym.

Prawo musi pełnić funkcje wyznaczone przez ogólny mechanizm kontroli społecznej. Swój cel osiąga poprzez rozpoznanie struktury interesów dążących do ujawnienia, ich generalizację i klasyfikację, selekcję interesów według przyjętych kryteriów oraz ustalenie kolejności i stopnia ich zabezpieczenia przez prawo, i wreszcie określenie granic społecznej skuteczności określonych norm prawnych oraz dobór optymalnych instytucji

[7] R. Pound: *A Survey of Social Interests*, „Harvard Law Review" 1943, vol. LVII, s. 30.

[8] Por. R. Pound: *An Introduction to the Philosophy of Law*, New Haven 1954, ss. 33—45.

[9] Por. R. Pound: *The Scope and Purpose of Sociological Jurisprudence*, „Harvard Law Review" 1912, vol. XXV, s. 516.

i norm prawnych w celu osiągnięcia optymalnych kompromisów między sprzecznymi bądź pokrywającymi się interesami.[10] Na tej podstawie Pound formułuje zasadnicze tezy swego programu jurysprudencji socjologicznej [11], sprowadzające się w istocie do:

1) badania społecznych skutków instytucji i norm prawnych;

2) analizy prawidłowości i uwarunkowań procesu tworzenia i stosowania prawa;

3) poszukiwania nadrzędnych celów prawa i kierunków ich ewolucji;

4) określenia najskuteczniejszych metod i sposobów osiągnięcia tych celów.

Generalnie rzecz biorąc, podstawą realizacji tego programu jest — w ujęciu Pounda — znajmość struktury potrzeb współczesnego, zmieniającego się, społeczeństwa (*changing society*) oraz trafność w określeniu kierunków przeobrażeń tej struktury. Zaproponowany przez Pounda program wymaga interdyscyplinarnej współpracy prawników-praktyków i teoretyków prawa, studiów politologicznych, socjologicznych i aksjologicznych. Bez tego bowiem określenie i klasyfikacja potrzeb społecznych, ich selekcja oraz ustalenie granic i sposobów ochrony interesów jest niemożliwe.

WARTOŚCIOWANIE I KLASYFIKACJA INTERESÓW

Kryteria wartościowania interesów widzi Pound w tzw. postulatach cywilizacyjnych *(jural postulates of civilized society)*. Stanowią one określone przez rozum oczekiwania każdego z członków cywilizowanego społeczeństwa; stanowią minimum wymagań, niezbędnych do zaspokojenia koniecznych potrzeb społecznych, zachowania porządku i sprawnego funkcjonowania życia społecznego.[12] Postulaty te nie mają waloru ponadczasowości, uniwersalności; stosują się tylko do określonego miejsca i czasu, są więc historycznie uwarunkowane, zmienne. Stanowią one podstawę wartościowania, hierarchizacji interesów i dotyczą generalnych zasad rządzących wzajemnymi relacjami między jednostkami ludzkimi i wysuwanymi przez nie interesami.

W odniesieniu do współczesnego społeczeństwa Pound formułuje następujące, zasadnicze założenia cywilizacyjne:

1) zobowiązanie się jednostek do zaniechania agresji względem siebie;

---

[10] Por. R. Pound: *Criminal Justice in America*, New York 1975, ss. 3—4; Pound: *My Philosophy...*, ss. 532—535.

[11] Por. Pound: *The Scope...*, *passim*.

[12] Por. np. Pound: *Social Control...*, ss. 113—115; *id.*: *Jurisprudence*, St. Paul 1959, t. III, ss. 8—10, 528.

2) uprawnienie kontrolowania przez każdą jednostkę tego, co dana jednostka odkryła, wytworzyła własną pracą bądź przywłaszczyła zgodnie z istniejącym porządkiem społeczno-ekonomicznym;

3) postulat działania w dobrej wierze, a więc wypełniania zobowiązań zgodnie z uznanym społecznie porządkiem moralnym;

4) postulat należytej staranności w działaniu, zapobiegania przerzucaniu nieuzasadnionego ryzyka i krzywdy z jednych ludzi na innych;

5) zakaz przekraczania granic użytku rzeczy i urządzeń powołanych do realizacji uzasadnionych społecznie interesów oraz uruchomiania tych rzeczy i urządzeń przeciw owym interesom;

6) postulat ponoszenia przez społeczeństwo ciężarów związanych ze społeczną działalnością jednostek;

7) postulat zapewnienia każdej jednostce minimalnego standardu życia, tak co do możliwości uzyskania tego standardu (równe szanse), jak i co do jego rzeczywistego uzyskania (równe prawa materialne).

Sformułowane wyżej postulaty Pound wyprowadził z dotychczasowej historii prawa oraz z treści obowiązującego prawa amerykańskiego, a sporadycznie także i z innych norm społecznych. Uznał, że stanowią one pierwotną i ostateczną granicę rozpoznawania i zabezpieczania interesów przez system kontroli społecznej. Te interesy, które nie spełniają przynajmniej jednego z postulatów bądź są wymierzone przeciw nim, nie mogą być rozpoznawane ani tym bardziej zabezpieczane przez istniejące normy społeczne, a zwłaszcza prawo.

W literaturze wysuwa się szereg uwag krytycznych dotyczących postulatów cywilizacyjnych. I tak np. K. Opałek i J. Wróblewski podkreślają, że Pound nie precyzuje wystarczająco jasno, jakiego miejsca i czasu dotyczą sformułowane postulaty, że nie analizuje on wpływu warunków danego miejsca i czasu (co sam postulował) na konkretyzację tych postulatów.[13] Wskazuje się też, że są to postulaty sformułowane w sposób ogólnikowy, że zakładają one jakiś nadrzędny system wartości, którego Pound jednak nie ujawnia. Wyprowadza on postulaty przede wszystkim z amerykańskiego porządku prawnego, pomniejszając rolę innych systemów normatywnych i czyniąc z tego porządku wzorcowy model tworzenia i stosowania prawa. Pound traktuje *jural postulates* jako ramy określające zasadnicze treści porządku prawnego. Wywodząc zaś owe postulaty właśnie z porządku prawnego, powraca więc Pound do punktu wyjścia.[14]

Klasyfikacja interesów dokonana przez Pounda opiera się na podziale

---

[13] Opałek, Wróblewski: *op. cit.*, ss. 145—147.

[14] Podobnie stwierdzają W. J. Chambliss i R. B. Seidman: *Law, Order and Power*, ed. M. Park, London—Amsterdam—Sydney 1971, ss. 50—51. Por. też L. J. McManaman: *Social Engineering, The Legal Philosophy of Roscoe Pound*, Atchinson, Kansas 1953, ss. 29—30; Król: *op. cit.*, ss. 20—21.

zaproponowanym przez Iheringa i polega na rozróżnieniu interesów indywidualnych, publicznych i społecznych.[15] Interesy indywidualne pojawiają się w życiu jednostkowym oraz wymagają uznania w związku z potrzebami fizycznymi i psychicznymi jednostek, a także podejmowanymi w celu ich zaspokojenia działaniami. Z nimi przede wszystkim kojarzy się takie pojęcia, jak potrzeba schronienia, niezbędnej autonomii określonych działań (tzw. wolności jednostkowych), niezbędnego poziomu życia materialnego i duchowego (dostępu do koniecznych z tego punktu widzenia dóbr materialnych i duchowych), honor osobisty, wiara, sumienie.

Interesy publiczne powstają w życiu politycznie zorganizowanego społeczeństwa i wymagają uznania z tytułu życia publicznego. Kryterium wyróżnienia tej grupy interesów jest więc sfera, w jakiej one się rodzą i kształtują. Są to interesy powstające w związku z państwową, instytucjonalną nadbudową życia społecznego. Dotyczą między innymi suwerenności oraz integralności organizmu państwowego, bezpieczeństwa państwa i jego organów, zarówno wewnątrz społeczeństwa, jak i w kontaktach z innymi społecznościami, ochrony dóbr szczególnie istotnych z punktu widzenia potrzeb funkcjonowania organizmu państwowego. Interesy te z reguły są definiowane w terminach życia politycznego, w dokumentach politycznych, w obowiązującym porządku prawnym (*legal entity*).

Interesy społeczne to żądania i potrzeby jednostek sformułowane w terminach życia społecznego i uogólnione jako żądania określonych grup społecznych. Służą one utrzymaniu istnienia i funkcjonowania społeczeństwa, a także zapewnieniu jego rozwoju. Globalnym interesem całej społeczności jest jego bezpieczeństwo. Istotnymi interesami społecznymi są także: bezpieczeństwo instytucji społecznych (np. socjalnych, rodzinnych, religijnych), ogólne zasady moralne, odrzucające zachowania godzące w spoistość i bezpieczeństwo społeczeństwa i jego części składowych, utrzymanie społecznych zasobów i dóbr, generalny postęp społeczny. Ogólnie rzecz biorąc, interesami społecznymi są te wszystkie interesy, które zapewniają integralność, funkcjonowanie i rozwój życia społecznego oraz chronią je przed zachowaniami godzącymi w społeczną egzystencję.

Kryterium wyodrębnienia tych trzech grup interesów jest sfera ich występowania oraz sposób ich prezentacji w życiu społecznym. W każdym przypadku, według Pounda, nosicielem interesu jest jednostka; przeja-

---

[15] Por. R. Ihering: *Der Zweck im Recht*, [Leipzig] 1877, ss. 467—483. Pound stawia koncepcję Iheringa w rzędzie pierwowzorów jego teorii interesów (por. Pound: *Jurisprudence*, s. 23). O generalnych założeniach klasyfikacji interesów por. Pound: *Social Control...*, ss. 69—77; *Criminal Justice...*, ss. 4—6. Jej szczegółowe omówienie daje uczeń Pounda, Julius Stone (por. J. Stone: *The Province and Function of Law, Law as Logic, Justice and Social Control*, Sydney 1950, ss. 487—603).

wia się on w jej manifestowanych dążeniach, działaniach. Jeśli jednostka wysuwa potrzebę w swoim i wyłącznie swoim imieniu, ograniczając ją jedynie do własnej sfery życia, mamy do czynienia z interesem indywidualnym. Interesy publiczne są wysuwane przez jednostki w imieniu społeczności ujętej w ramy państwowe bądź w imieniu konkretnych organów państwowych. Są one przedstawiane jako żądania państwa, a więc żądania organizmu powołanego do realizacji określonych, wspólnych celów danej społeczności oraz do zabezpieczenia i obrony interesów społecznych.[16]

Wyodrębnienie wskazanych wyżej grup interesów nie ma jednak charakteru ostrego i ostatecznego. W miarę rozwoju życia społecznego mamy do czynienia z coraz większą sferą interesów pokrywających się, co dotyczy zwłaszcza interesów indywidualnych i społecznych. Granice między poszczególnymi rodzajami interesów są dość płynne, co widać zwłaszcza w perspektywie historycznej. Potrzeby, odczuwane początkowo jako interesy indywidualne, stają się z biegiem lat interesami społecznymi, a niekiedy i publicznymi. Dzieje się tak wtedy, gdy zaspokojenie pojedynczych potrzeb wykracza poza możliwości jednostki, gdy staje się uzależnione od zaspokojenia innych potrzeb, gdy wymaga współdziałania społecznego bądź zorganizowanej rywalizacji w celu osiągnięcia dobra zdolnego zaspokoić daną potrzebę. W miarę rozwoju społecznego poszerza się także grupy interesów znajdujących swe odbicie w instytucjach społecznych i publicznych.

Szczególną wagę w swych rozważaniach przywiązuje Pound do interesów społecznych. Są one uogólniane przez jednostki w postaci żądań określonych grup społecznych, ich potrzeb i dążeń. Najważniejszy interes społeczny, uznawany w wielu doktrynach prawnonaturalnych za „najwyższe prawo człowieka i społeczności", to bezpieczeństwo społeczności i jednostek w tej społeczności. Na ten generalny interes składa się wiele pochodnych interesów, takich jak generalne zdrowie społeczne, prężność ekonomiczna społeczności, zdolność do rozwoju gospodarczego, bezpieczeństwo społecznego obrotu dóbr i usług (w tym zwłaszcza bezpieczeństwo zobowiązań i umów), ochrona rodziny itd.[17] Zasady życia społecznego nie mogą tych interesów gwałcić pod groźbą destrukcji całego systemu społecznego. Interesy te muszą mieć swe zabezpieczenie w instytucjach ekonomicznych, moralnych i prawnych. Nadrzędnym zadaniem państwa i tworzonego przezeń porządku prawnego jest zapewnienie tym interesom możliwości rozpoznania przez prawo (tzw. *legal recognition*). Realizacja

---

[16] Szerzej: R. Pound: *A Survey of Public Interests*, „Harvard Law Review" 1945, vol. LVIII.

[17] Pound: *Social Control...*, ss. 70—73.

interesów społecznych jest równoznaczna z zapewnieniem coraz lepszych warunków zaspokojenia ogółu potrzeb zgłaszanych przez jednostki.[18]

Realizacja interesów społecznych wymaga w sferze ekonomicznej spełnienia kilku podstawowych wymogów, a zwłaszcza zapewnienia kontrolowania przez jednostki (w określonych ramach instytucjonalnych) procesów produkcji oraz rozdziału dóbr społecznych, od których zależy poziom egzystencji jednostek (np. co do żywności, mieszkań, odzieży, przemysłowych artykułów konsumpcyjnych); instytucjonalnych gwarancji swobody dysponowania własną pracą; zasady umowy jako bezwzględnej wartości, uchylanej tylko w ściśle sprecyzowanych wypadkach, uzasadnionych globalnym interesem społecznym; bezwzględnego priorytetu ekonomicznych motywów działania (a zwłaszcza zasady wzajemnych korzyści).[19]

Niezwykle ważną rolę w realizacji interesów społecznych przyznaje Pound prawu. Jest ono gwarantem stabilności, pewności i bezpieczeństwa w stosunkach międzyludzkich. Przez rozpoznanie jednostkowych potrzeb i dążeń, prawną delimitację i zabezpieczenie interesów prawo kształtuje podstawy ekonomicznej i politycznej organizacji społeczeństwa. System społeczny w obu tych sferach musi podlegać kontroli jednostek. Prawo, zakreślając ramy działań ekonomicznych i politycznych, wpływa na pewność relacji międzyludzkich w obu tych sferach, tworzy mechanizmy kontroli procesów decyzyjnych oraz wyznaczania celów i reguł działań. Przykładowo: istotnymi ramami prawnymi w sferze ekonomiki jest unormowanie własności, posiadania i związanych z nimi uprawnień. Prawo własności (*law of property*) polega na zaufaniu, wprowadza do stosunków ekonomicznych pewność i stwarza możliwość uruchomienia ekonomicznych bodźców postępowania. Interes społeczny, zawarty w bezpieczeństwie transakcji i nabytków stanowi pochodną interesu powszechnego bezpieczeństwa (*general security*). Ponieważ bezpieczeństwo i porządek społeczny, zdrowie społeczne itd. są we współczesnym świecie realizowane w dużej mierze poprzez politykę społeczną państwa, prawo ze swej istoty stanowi doniosły instrument oddziaływania.[20]

INŻYNIERIA SPOŁECZNA POPRZEZ PRAWO

Rozważania nad prawem jako instrumentem oddziaływania społecznego stanowią dla Pounda uwieńczenie jego teorii interesów. Cały program jurysprudencji socjologicznej jest w istocie programem inżynierii

[18] Por. McManaman: *op. cit.*, ss. 32—35.
[19] Pound: *An Introduction...*, ss. 107—108.
[20] *Loc. cit.*

społecznej poprzez prawo, polegającej na świadomym oddziaływaniu na strukturę interesów społecznych. Cel prawa widzi Pound w takiej regulacji prawnej, która doprowadzi do kompromisu konfliktowych interesów społecznych przy minimum tarć i strat oraz zgodnie z postulatami cywilizacyjnymi.

Według przyjętego powszechnie w nauce zachodniej pojęcia inżynierii społecznej (*social engineering*) określa się ją jako stosowanie odkrytych w trakcie badań socjologicznych prawidłowości i zasad do osiągnięcia określonych, rozpoznanych celów społecznych. Inżynieria społeczna może być skierowana na przeobrażenia całej struktury społecznej bądź jej części składowych i polega w większym stopniu na kreacji nowych instytucji i norm niż na dostosowywaniu istniejących zachowań do przyjętych bądź postulowanych norm.[21] Pound przyjmuje to określenie, aczkolwiek modyfikuje je nieco i uzupełnia o wskazanie celu prawa. Inżynieria społeczna poprzez prawo jest według niego stosowaniem prawa w oparciu o odkryte w analizie historycznej i socjologicznej prawidłowości społecznego działania prawa (jego roli i funkcji społecznych) w celu osiągnięcia optymalnych kompromisów społecznych oraz eliminacji tarć i strat z realizacji ludzkich interesów i żądań.[22] Jest to więc świadoma działalność, oparta o dane nauk społecznych, zakładająca wprowadzenie do życia społecznego określonego stopnia planowości. Działanie prawa to społeczny proces tworzenia reguł działania, regulacji i adaptacji, tworzenia kompromisów między konfliktowymi bądź nakładającymi się interesami.

W świecie, w którym rosnąca liczba potrzeb i żądań pozostaje w dysproporcji z możliwościami ich zaspokojenia, konflikty interesów są nieuniknione. Nierealne są więc wizje zakładające brak konfliktów społecznych. Kwestią zasadniczą jest natomiast ustalenie optymalnych mechanizmów minimalizujących negatywne konsekwencje konfliktów i pozwalających na wypracowanie optymalnych kompromisów. Ramy rozwiązania tych konfliktów tworzy kontrola społeczna, rozumiana jako system instytucji i norm społecznych. Bez systemu kontroli społecznej funkcjonowanie i rozwój życia społecznego nie byłyby możliwe. Prawo jest częścią kontroli społecznej w politycznie zorganizowanym społeczeństwie. Ujęte jako instrument inżynierii społecznej, pozwala na możliwość określonego wpływu człowieka na źródła, sposoby przejawiania się i konsekwencje konflitków społecznych poprzez oddziaływanie na strukturę interesów społecznych.

Podstawą tak rozumianej inżynierii społecznej jest proces wytwarzania i podziału dóbr zapewniających egzystencję i rozwój jednostkom

[21] Por. np. *Dictionary of Sociology*, ed. H. P. Fairchild, Ph. D., L. L. D., New York 1944, s. 282.

[22] Por. np. Pound: *Criminal Justice...*, s. 3.

ludzkim. Tak w jednej sferze, jak i w drugiej rola prawa we współczesnym społeczeństwie jest niekwestionowana. W pierwszej (produkcja) prawo jest przede wszystkim sprawnym narzędziem kształtowania stosunków ekonomicznych, gdzie nadrzędną wartością jest maksymalna produkcja dóbr odpowiadających potrzebom oraz jej opłacalność. W odniesieniu do procesów podziału celem prawa jest sprawiedliwość, rozumiana jednak przez Pounda nie jako indywidualna cnota czy cecha bądź idealna relacja mędzy ludźmi. Pod tym pojęciem rozumie on podlegający historycznym zmianom optymalny układ stosunków społecznych, zapewniający zaspokojenie potrzeb na możliwie największym w danym czasie poziomie i przy jak najmniejszych tarciach i stratach społecznych.[23] System prawny osiąga te wartości poprzez rozpoznawanie interesów jednostkowych, określanie ich uwarunkowań i ograniczeń. W ramach tych ograniczeń interesy są rozpoznawane i realizowane poprzez instytucje prawne: władzę ustawodawczą, administrację i sądownictwo.

Zadaniem inżynierii społecznej — poza realizacją dwóch wskazanych wyżej funkcji — jest także ukierunkowywanie przeobrażeń życia społecznego i cywilizacji w stronę idealnego stanu, określanego przez Pounda jako maksymalna kontrola nad zewnętrzną oraz wewnętrzną naturą (*external or physical nature and internal or human nature*).[24] Jest to w istocie zadanie zbieżne z ogólną rolą systemu *social control*, realizuje się je bowiem poprzez nacisk na każdą jednostkę, na stosunki międzyludzkie w kierunku eliminacji zjawisk i procesów żywiołowych, zakłócających działanie poszczególnych instytucji i norm społecznych. I tu prawo jest istotnym czynnikiem odziaływania.

Pound zdaje sobie sprawę z faktu, że mówiąc o idealnym stanie społecznym przedstawiał wizję, która może stanowić wskazanie kierunku przeobrażeń, rozwoju cywilizacji, która jednak — patrząc realistycznie — nie może być nigdy w pełni osiągnięta. Działa tu bowiem prawidłowość polegająca na tym, że w miarę odsłaniania kolejnych obszarów życia społecznego oraz psychiki wyłaniają się nowe zagadnienia badawcze oraz nieznane dotąd problemy.

Jednocześnie Pound dostrzega każdorazowe ograniczenia *(limitations)* systemu kontroli społecznej, a z nim także inżynierii społecznej poprzez prawo. Spod działania prawa należy wyłączyć — zdaniem Pounda — te obszary życia psychicznego, które nie dadzą się uzewnętrznić poprzez działanie. Nie należy też stosować sankcji dotyczących rzeczy niespełnialnych. Konieczne jest również wyłączenie spod działania prawa pewnych

[23] Por. Pound: *Social Control...*, ss. 64—67.

[24] Por. R. Pound: *The Development of Constitutional Guarantees of Liberty*, Yale Univ. Press, New Haven 1954, s. 3.

rodzajów konfliktów.[25] Działanie prawa ograniczają trudności wynikające z nieuchwytności wielu obowiązków, z trudności ujęcia ich w ramy prawne. Mechanizmy prawne są często złym sposobem regulacji, jeżeli nie mogą skanalizować nabrzmiałych konfliktów, jeżeli interesy wykraczają poza sferę prawa.

Najistotniejszą sprawą jest jednak zrozumienie, że prawo może działać tylko w warunkach konfliktu interesów i że w związku z tym z góry skazane są na niepowodzenie wszelkie próby całościowej, kompletnej regulacji prawnej życia społecznego, pomijającej bądź lekceważącej istnienie konfliktów. Ci, którzy wierzą w omnipotencję państwa, wierzą w istocie w możliwość istnienia idealnych zarządców oraz idealnych zarządzanych, wyzbytych z wszelkich tendencji indywidualistycznych, żyjących w obfitości dóbr i nie podlegających żadnym przeobrażeniom. Tylko w takim społeczeństwie możliwe jest zlikwidowanie konfliktów interesów i dążeń.

Prawo pełni funkcję społeczno-inżynieryjną. Poznanie mechanizmów działania prawa oznacza zdobycie narzędzia, dzięki któremu można kontrolować w określonym stopniu procesy społeczne. Poprzez świadome operowanie prawem społeczeństwo współczesne może posiąść władzę przeobrażania samego siebie. Konieczne jest jednak podkreślenie, że społeczeństwo nie jest bezgranicznie plastyczne. Inżynieria społeczna, jak każda inna inżynieria, musi brać pod uwagę warunki narzucone przez materiał, z którym ma ona do czynienia: głęboko zakorzenione zwyczaje, ograniczone zasoby dóbr, intymność pewnych sfer życia społecznego itd. Opór obwarowanych interesów w planowanej zmianie społecznej oraz inne obiektywne okoliczności ograniczają możliwości manewru.

Cały system prawa pracuje pod naciskiem konieczności, rodzących się i zmieniających konfliktów interesów. Jeśli patrzymy na prawo jako na instrument oddziaływania społecznego, to podkreślamy — zdaniem Pounda — nie możliwość wykorzystania prawa przez idealnego inżyniera społecznego, stawiającego budowlę społeczną od samego początku, według dowolnej koncepcji i przy użyciu dowolnych materiałów, lecz to, że prawo działa w danych warunkach i jego zadanie polega na wyszukiwaniu w istniejącej już budowli społecznej optymalnych możliwości dla żyjących w niej jednostek. Działania na rzecz rozbudowy tego gmachu są kwestią, dla której prawo może działać jedynie pośrednio.

Głównym zadaniem prawa jest działanie na rzecz równowagi społecznej. Wpływa ono na rozmaite interesy, powstające w złożonej grze społecznej. W koncepcji Pounda prawo jest współcześnie głównym środkiem

---

[25] Por. R. Pound: *The Task of Law*, Franklin and Marshall Coll., Lancaster 1944, ss. 72—76. Por także K. Pałecki: *Uwagi o koncepcji granic prawa Roscoe Pounda*, „Zeszyty Naukowe UJ" (Nauki Polityczne) 1984, nr 20.

rozstrzygania sporów i konfliktów między jednostkami i grupami społecznymi. Inżynieryjny charakter prawa polega więc na tym, aby poprzez takie lub inne decyzje i konstrukcje prawne powodować powstawanie nowych reguł działania i stosunków międzyjednostkowych, reguł lepiej służących utrzymaniu równowagi społecznej oraz minimalizacji żywiołowych konfliktów.[26]

PROBLEM AKTUALNOŚCI TEORII POUNDA

Zarysowana wyżej koncepcja teoretyczna stanowi od kilku dziesiątków lat przedmiot żywych dyskusji na gruncie zachodnich nauk społecznych.[27] Przyjmuje ona akceptowane przez zdecydowaną większość przedstawicieli zachodniej socjologii założenia, że istotą życia społecznego we wszystkich niemal jego przejawach jest konflikt. Założenie to, właściwe tzw. teoriom koercyjnym, Pound wiąże ze stabilizacyjnym oddziaływaniem prawa na system społeczny. Stara się w ten sposób łączyć — podobnie jak czyni się to na gruncie marksizmu — zalety teorii koercyjnych z modelem systemu dynamicznej równowagi społecznej.

Teoria marksistowska, stawiając w centrum swych zainteresowań relacje międzyklasowe, jest ze swej istoty teorią konfliktu. Dzieje społeczeństw klasowych przedstawia jako historię walk klasowych, będących zasadniczymi czynnikami rozwoju społecznego. Założenie konfliktowości życia społecznego w społeczeństwach klasowych, rozwijane w odniesieniu do społeczeństw o zantagonizowanych interesach klasowych, było jednak długo pomijane przy analizie zjawisk mających miejsce w społeczeństwach socjalistycznych. Zainteresowanie problematyką konfliktu interesów w tych społeczeństwach nastąpiło w istocie dopiero kilka lat temu, pod niewątpliwym naciskiem realiów ekonomicznych i politycznych. Wiązało się to ze stopniowym odchodzeniem od tez o nieistnieniu sprzeczności w rozwoju społeczeństwa socjalistycznego i o jego samoczynnym, harmonijnym rozwoju.[28] Obecnie tez tych bez karkołomnej argumentacji, abstrahującej od realiów społecznych, nie da się utrzymać.

---

[26] Por. Pound: *Social Control...*, ss. 26—27, 54—62. Por. też Chambliss, Seidman: *op. cit.*, s. 9 i n.

[27] Jednym z najświeższych przykładów polemiki z poglądami Pounda może być praca I. Jenkinsa: *Social Order and the Limits of Law (A Theoretical Essay)*, Princeton—New Jersey 1980.

[28] Por. zwł. J. Ładosz: *Sprzeczności w rozwoju społeczeństwa socjalistycznego*, „Studia Filozoficzne" 1976, nr 12; G. M. Sztraks: *Socyalnoje protiworieczije*, Moskwa 1977; J. J. Wiatr: *Przyczynek do zagadnienia rozwoju społecznego w formacji socjalistycznej*, Warszawa 1979; S. Ehrlich: *Oblicza pluralizmów*, Warszawa 1980; R. Bryła: *Sprzeczności i konflikty interesów w socjalizmie (zarys ujęcia modelowego)*, „Studia Nauk Politycznych" 1979, nr 6; H. Białyszewski: *Teoretyczne problemy sprzeczności i konfliktów społecznych*, Warszawa 1983.

Poszukiwania hipotez i konstrukcji skierowanych na objaśnienie rzeczywistości społecznej muszą uwzględnić istniejące zróżnicowanie społeczeństwa socjalistycznego, powiększającą się dysproporcję między potrzebami a możliwościami ich zaspokojenia jako źródłem rozlicznych konfliktów. Poszukiwania te w pewnym tylko stopniu mogą nawiązywać do istniejącego dorobku w zakresie ogólnej teorii społeczeństwa socjalistycznego. Okazały się one bowiem w wielu wypadkach interpretacjami jednostronnymi, zakładającymi automatyzm rozwoju społecznego i negującymi zwłaszcza istniejące uwarunkowania ekonomiczne rozwoju społecznego.[29] Ich istotnym brakiem jest także nikła zdolność wyjaśniania życia społecznego właśnie w kategoriach rozbieżności interesów, dysproporcji między potrzebami a dobrami zdolnymi je zaspokoić. Nie oznacza to bezwartościowości takich interpretacji; z całą pewnością w szeregu wypadków wnoszą one istotne ustalenia i propozycje. Oznacza natomiast konieczność ich uzupełnienia o tezy i konstrukcje uwzględniające istnienie konfliktów interesów i potrzebę ich rozwiązywania. Zdecydowana większość konfliktów powstaje na gruncie dysproporcji między potrzebami i możliwościami ich zaspokojenia. Ze względu na swoistość roli państwa socjalistycznego w sferze gospodarki konflikty te zyskują w społeczeństwie socjalistycznym z reguły wymiar polityczny. Powoduje to konieczność uwzględniania w modelu systemu politycznego kwestii nakładania się i konfliktowości interesów oraz wypracowywania sprawnych, polityczno-prawnych mechanizmów kompromisu interesów.

Od czasu wysunięcia programu jurysprudencji socjologicznej badania nad konfliktami społecznymi posunęły się naprzód. W naukach społecznych wysunięto wiele propozycji koercyjnego modelu życia społecznego.[30] Zarówno jednak współczesne teorie koercyjne, jak też analizy sprzeczności i konfliktów społecznych, czynione z pozycji marksistowskich, nie przyniosły dotąd rozwiniętych propozycji badawczych dotyczących roli prawa w konfliktowych sytuacjach społecznych.

Z takiego właśnie punktu widzenia koncepcja Pounda, stwarzająca rozwiniętą wizję roli prawa w społeczeństwie o konfliktowych interesach, może stanowić propozycję wartą dyskusji. Niesprzeczne — jak się wydaje — z założeniami marksistowskiej teorii rozwoju społecznego są jego tezy o współdziałaniu i rywalizacji jednostek i grup w procesach zaspokajania ich życiowo istotnych potrzeb, o uwarunkowaniu funkcjonowania i rozwoju społeczeństwa przez sprawność mechanizmów mediacyjnych, poz-

---

[29] Szerzej: A. C y p k o: *Postęp i regres w historii*, „Studia Nauk Politycznych" 1981, nr 2, ss. 26—30.

[30] Dotyczy to prac R. D a h r e n d o r f a, M. D e u t s c h a, L. A. C o s e r a, D. L o c k w o o d a i wielu innych (por. B i a ł y s z e w s k i, *op. cit.*, ss. 7—16, 34—88).

walających na wypracowanie optymalnych kompromisów społecznych. To także propozycja interesująca z uwagi na rozwój nauki o polityce, której przedmiot badań stanowią prawidłowości odnoszące się do uwarunkowań, przebiegu i wytworów działań politycznych.[31] Jednym z głównych uwarunkowań tych działań jest struktura interesów grupowych. Interesy stanowiące motywację działań politycznych, ich rozwarstwienie i konfliktowość, zinstytucjonalizowane sposoby ich realizacji (w tym przede wszystkim instytucje polityczno-prawne) — wszystko to musi służyć za punkt wyjścia w badaniach politologicznych.

Pound nie traci z pola widzenia możliwości i konieczności świadomego oddziaływania na strukturę systemu politycznego. Celem podstawowym jest, według niego, takie kształtowanie tej struktury, aby zapewniała możliwość wypracowywania optymalnych kompromisów między konfliktowymi interesami. Za najważniejsze współcześnie narzędzie tego oddziaływania uznaje prawo. Dostrzega w nim instrument utrzymywania niezbędnej równowagi między koniecznością stabilności i zarazem zmiany społecznej. Nie jego pierwszego zafascynowała możliwość oddziaływania poprzez prawo na życie społeczne. Idea inżynierii społecznej, jako procesu osiągania poprzez prawo optymalnych kompromisów społecznych w oparciu o kompleks nadrzędnych wartości społecznych, ma w naszej literaturze odpowiednik w postaci koncepcji naukowej polityki prawa Leona Petrażyckiego. O ile jednak pierwsza koncepcja bierze za podstawę byt społeczny w postaci interesów społecznych, o tyle druga dostrzega rolę prawa przede wszystkim w kształtowaniu psychiki ludzkiej.[32]

Można polemizować z Poundem co do miejsca prawa wśród szeregu różnych instrumentów oddziaływania społecznego, choć należy podkreślić, że przypisuje on prawu rolę instrumentalną. Wielokrotnie podkreśla pierwotność interesów wobec prawa; prawo nie tworzy interesów, a jedynie je rozpoznaje, selekcjonuje i porządkuje. Można też spierać się o istotność wskazanych przez Pounda *jural postulates*, wskazując trafnie — jak sądzę — na podporządkowanie tych postulatów celowi zachowania kapitalistycznego porządku społecznego.

---

[31] Por. A. Opałek-Orzechowska, A. Korybski: *Kultura polityczna a przedmiot nauki o polityce*, „Studia Nauk Politycznych" 1981, nr 1, s. 110 — i powołana tam literatura.

[32] Polityce prawa, jako idei doskonalenia psychiki ludzkiej poprzez motywacyjne i wychowawcze działanie prawa, podporządkował Petrażycki zbudowany przez siebie ogromny gmach oryginalnych konstrukcji psychologicznych, socjologicznych i prawnych. Teoria Pounda, choć o wiele skromniejsza, ideę tę, rozumianą jako oddziaływanie na strukturę interesów społecznych, również eksponuje na pierwszy plan. Obie koncepcje łączy przekonanie o kształtującej roli prawa w życiu społecznym. Obie też — co warto podkreślić — wskazują na uwarunkowania skuteczności działania prawa, postulując badania wielopłaszczyznowe, interdyscyplinarne.

Analiza relacji między systemem prawnym i strukturą interesów społecznych, nawiązująca do marksistowskiej teorii dziejów, musi uwzględniać klasowy charakter prawa. Punktem wyjścia jest bowiem teza, że system prawny służy bezpośrednio lub pośrednio utrzymaniu danego układu stosunków społecznych, określonej struktury interesów, gwarantującej pewnym z nich pozycję uprzywilejowaną. Rozważania nad wskazanymi wyżej relacjami we współczesnej literaturze teoretycznoprawnej ograniczają się przeważnie do kilku twierdzeń o charakterze idealizującym, abstrahujących od rzeczywistej struktury interesów we współczesnych społeczeństwach i deklarujących bardziej niż rozwijających tezę o klasowej treści prawa. Nieliczne próby rozwinięcia tej tezy budowane są z kolei na założeniu obiektywności interesów zawartych w prawie i w związku z tym dotyczą obrazu struktury interesów w prawie, nie zaś stopnia realizacji rzeczywistej struktury interesów przez rozwiązania prawne. Dotyczy to przede wszystkim kwestii, w jakim stopniu procesy tworzenia i stosowania prawa odzwierciedlają obiektywne interesy klasowe. Zakładana z reguły zgodność między tymi interesami a treścią prawa nie jest oczywista. Przesądza o tym już choćby fakt, że podmioty stosujące prawo dokonują samodzielnej interpretacji owych interesów. Jednakże znacznie ważniejsze jest to, że zasadnicze treści tworzonego prawa oraz ogólne dyrektywy jego stosowania są wyznaczone przez kierownicze ośrodki decydowania politycznego (w warunkach państw socjalistycznych — przez kierownicze ośrodki partii marksistowsko-leninowskich oraz najwyższe organy przedstawicielskie). W konsekwencji stopień zgodności między strukturą interesów społecznych a prawem zależy od trafności dokonanej przez te ośrodki interpretacji obiektywnych interesów klasowych oraz ich powiązania z innymi interesami społecznymi.

Należy też rozgraniczyć kwestię reprezentacji bądź gwarantowania określonych interesów przez prawo od ich faktycznej realizacji. Przepisy prawa materialnego mogą na przykład gwarantować interesy, których faktyczną realizację utrudniają bądź uniemożliwiają przepisy proceduralne. Może też wystąpić sprzeczność między ustawami gwarantującymi pewne interesy a przepisami wykonawczymi nie realizującymi tych ustaw bądź realizującymi je niezgodnie z ich treścią. Wreszcie też nie są rzadkie sytuacje, w których realizację interesów zawartych w prawie uniemożliwiają istniejące realia ekonomiczne lub kulturowe. Wskazane wyżej problemy są wciąż jeszcze traktowane przez teorię i socjologię prawa w stopniu niewystarczającym do realizacji marksowskiego postulatu badania prawa w powiązaniu z realnie istniejącymi układami stosunków społecznych oraz strukturami interesów. Problemy te stanowią zarazem — w moim przekonaniu — jeden z centralnych obszarów postulowanej przynajmniej od czasów Petrażyckiego i Pounda dyscypliny naukowej, która

poświęcona byłaby uwarunkowaniom, prawidłowościom oraz społecznym skutkom prawa jako czynnika oddziaływania.

РЕЗЮМЕ

Марксистская наука о политике все чаще обращается к проблематике интересов, выступающих в общественной жизни. На Западе эта проблема является одной из центральных. Известной, признанной и живой теорией в западных общественных науках является теория интересов Роско Паунда. Автор считает, что предпосылки и решения этой теории должны быть продискутированы с позиции не только марксистской науки о политике, но также теории государства и права.

В статье, посвященной обзору взглядов Паунда на проблематику интересов в обществе, автор рассматривает главным образом следующие вопросы: 1) программу социологической юриспруденции; 2) так называемые правовые постулаты *(jural postulates)* данной цивилизации; 3) классификацию интересов по Паунду; 4) общественное влияние через право (*social engineering bhrough law*); 5) оценку предпосылок и решений теории Паунда с точки зрения марксистской теории государства и права.

ZUSAMMENFASSUNG

Eine der bekanntesten und einflussreichsten Forschungsrichtungen im Bereich der Sozialwissenschaften in Westeuropa ist die Richtung der soziologischen Jurisprudenz *(sociological jurisprudence)*. In der polnischen Literatur ist diese Tendenz noch wenig bekannt und lediglich nur in Handbücher angeboten. Diese Präsentation begrenzt sich in der Regel auf die gewählten, die theoretisch-rechtlichen Probleme betreffenden Ansichten von Roscoe Pound (Begründer dieser Richtung). Während dessen diese Probleme werden von Pound anhand der ausgebauten Theorie der Interessen und für die Bedürfnisse der originellen Konzeption des Sozialingenieurwesens (*social engineering through law*) in Erwägung gezogen.

Das Ziel des Artikels ist, den bisher ausser Acht gelassenen Teil Pounds Werk vorzustellen. Es werden drei Hauptfragen berührt: 1) das Programm der soziologischen Jurisprudenz und daraus entstehende Forschungsfolgen; 2) die Klassifikation der im Sozialleben auftretenden Interessen; 3) das soziale Ingenieurwesen durch das Recht.

Den Endteil des Artikels bildet die Diskussion über Pounds Meinungen, — unter Beachtung der Bedürfnisse von Rechtspolitik (*politics of law*) — die auf Grundsätzen der marxistischen Theorie der Gesellschaftsentwicklung beruht.